

FORRÁSOK A BÁNYAI EVANGÉLIKUS EGYHÁZKERÜLET ÉS A
PÜNKÖSDISTÁK¹ INTÉZMÉNYES KAPCSOLATÁHOZ AZ 1940-
ES ÉVEKBŐL

SOURCES FOR THE INSTITUTIONAL RELATIONSHIP
BETWEEN THE LUTHERAN DIOCESE OF BÁNYA AND THE
PENTECOSTALS FROM THE 1940S

Wintermantel Balázs
WJLF Soá és Kereszténység Kutatóintézet

ÖSSZEFOGLALÁS

A második világháború kitörésével kihirdetett rendkívüli állapot bevezetésével korlátozták a neoprotestáns és más kiségyházi közösségek gyülekezeti jogait, a Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter által kiadott rendelettel pedig be is tiltották a működésüket, így a közlönyben nevesített Istengyülekezet néven működő felekezetét is. Tomi József, a Budapest Aréna u. 7. szám alatti imaházban összejöveteleit tartó, Istengyülekezet nevű pünkösdi közösség lelkipásztoraként és közösségük központi szervezetének,

¹ Pünkösdisták alatt jelen tanulmányban az 1932-től Isten Gyülekezeteinek Szövetsége [Magyarországon] (használt névvariáns volt az Istengyülekezetek Szövetsége, a Magyarországi Istengyülekezetek, a Magyarországi Isten Gyülekezetek, Apostoli Keresztények és a Pünkösdi Gyülekezetek [Magyarországi] Szövetsége is; mely eltérés részben abból fakad, hogy jogilag el nem ismert felekezetről lévén szó, a név rögzítésének nem volt külső elvárása, részben lehet taktikai megfontolás is; a pünkösdi közösség magyarországi kezdeteire visszaemlékezők is eltérően hivatkoznak a közösség nevére) nevű, Tomi József és Siroki István által vezetett; s különösen a Tomi József által pásztorált budapesti, Aréna út 7. szám alatti gyülekezetet értjük. (Ma Budapest, XIV. Thököly út 46/b. Történetéről bővebben lásd: Wintermantel Balázs Bét HaKneszet – A gyülekezet háza *Egyháztörténeti szemle* 2018. (19. évf.) 2. sz. Továbbiakban: Wintermantel, 2018.) A névváltoztatással kapcsolatos taktikai célú feltételezésünket a pünkösdi történetírás is igazolja: „Volt olyan időszak, amelyben egyidejűleg öt pünkösdi jellegű felekezet is működött, amivel még a betiltást érvényre juttatni akaró hatóságokat is megzavarták. Új névvel alakultak pünkösdi csoportok, amelyeket nem neveztek meg a belügyminiszteri rendeletben.” Pataky Albert, A magyarországi pünkösdi mozgalom szervezettörténete (1921-1949) In.: *Pünkösdiék Magyarországon*. MPE-PTF. Budapest. 2017. (Továbbiakban: Pataki, 2017a.) 129. o.

az Isten Gyülekezetei Szövetségének elnöksége nevében Siroki Istvánnal közösen tárgyalásokat kezdeményezett az Evangélikus Egyháznál közösségük legalitásának megteremtésére. Az Evangélikus Egyházban, Raffay Sándor bányakerületi evangélikus püspöknél megértést és segítő szándékot tapasztaltak. A közösség az Evangélikus Egyháztól azzal kapott segítséget, hogy a pünkösdisták a „történelmi” felekezet tagjai vá lhattak rendes konverzió révén, mely következtében az Aréna úti Gyülekezet hivatalosan is az Evangélikus Egyház Damjanich utcai lelkészi hivatalához tartozott, s az azt vezető Kemény Lajos esperes irányítása alá került, és ettől kezdve evangélikus egyházi imaházként használhatták saját addigi templomukat. 1946. június 5-én a belügyminiszter érvénytelenítette a betiltásokról szóló rendeletet, így az 1939 óta illegitim felekezetek szabadon működhetnek. A több mint öt évig tartó füllegális működésről a fenti néhány tény jelentősen meghaladó ismertetéssel eddig nem találkozhattunk, a pünkösdiék és az evangélikus egyház tárgyalásairól, együtt létezéséről, valamint az ebből fakadó problémákról se dokumentumokat, se tanulmányokat nem olvashattunk. A közölt források bemutatják az Evangélikus Országos Levéltár valamennyi, a kérdés szempontjából szóba jöhető fondjának kutatása során fellelt anyagát részletes, magyarázó jegyzetapparátussal. Egyértelművé válik belőlük, hogy Raffay püspök és Kemény esperes támogatása belső ellenállást, értetlenséget és a nehéz – háborús – idők viszontagságai mellett további, kiemelt figyelmet igényelt, valamint láthatjuk, hogy a pünkösdi felekezetekben nyugtalanságot keltő új tanítások, hitgyakorlatok beszivárgása a befogadó egyház számára is kezelendő problémát jelentettek.

ABSTRACT

With the outbreak of the Second World War, a state of emergency was declared, restricting the congregational rights of Neo-Protestant and other small church communities, and a decree issued by the Minister of the Interior, Ferenc Keresztes-Fischer, even banned their operation, including the denomination known as the Assemblies of God (Istengyülekezet), which was specifically mentioned in the bulletin. József Tomi, as the pastor of the Pentecostal congregation called Assemblies of God, which met in the prayer house at 7 Aréna Street in Budapest, and on behalf of the central organization of their community, the Federation of the Assemblies of God, together with István Siroki, initiated negotiations with the Lutheran Church to establish the legitimacy of their community.

They found understanding and willingness to help from the Lutheran Church, namely, the Lutheran Bishop of the Bánya Diocese, Sándor Raffay.

The Lutheran Church helped their community by allowing the Pentecostals to become members of the “historical” denomination through a regular conversion, which meant that the Aréna Street Congregation officially belonged to the Damjanich Street pastoral office of the Lutheran Church, under the leadership of Deacon Lajos Kemény, and from then on they could use their church as a prayer house of the Lutheran Church.

On June 5, 1946, the Minister of the Interior revoked the decree banning them, so the denominations that had been illegal since 1939, were once again free to operate. So far, we have not been able to find any account of the more than five years of semi-legal operation beyond the few facts mentioned above, and we have not been able to read any documents or studies about the negotiations and coexistence of the Pentecostals and the Lutheran Church, or the problems that resulted from this.

The published sources present the material found during the research in all the relevant archival fonds of the Lutheran Central Archives, with detailed explanatory annotations. They reveal that Bishop Raffay’s and Deacon Kemény’s support was accompanied by internal resistance and confusion, while it required special attention in an already difficult wartime period, and we can see that the infiltration of new doctrines and religious practices, which caused unrest in the Pentecostal denominations, was also a problem for the adopting church.

Kulcsszavak: Keresztes-Fischer Ferenc, Evangélikus Egyház, Raffay Sándor, Tomi József, Siroki István, Siroky István, kisegyházak, Isten-gyülekezet, Isten Gyülekezeteinek Szövetsége, pünkösdisták

Keywords: Ferenc Keresztes-Fischer, Lutheran Church, Sándor Raffay, József Tomi, István Siroki, István Siroky, free churches, God’s Congregation, Federation of God’s Congregations, Pentecostals

Bevezetés

1939. szeptember 1-jén, a második világháború kitörésével kihirdetett rendkívüli állapot bevezetésével² korlátozták a neoprotestáns és

² Gróf Teleki Pál miniszterelnök 1939. szeptember 1-jei felhívása [Magyarország népéhez!] [intézkedések ... a közbéke és a gazdasági élet folytonosságának fenntartásához ... megakadályozni mindent, ami az ország lelki és anyagi életét megzavarhatná.] alapján meghozott rendeletek: 8.100/1939. M. E. sz. rendelete A háború idejére, vagy az országot köz-

más kisegyházi közösségek gyülekezeti jogait, a 363.500/1939. VII. a. számú, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter által kiadott rendelettel³ pedig december 2-ával pedig be is tiltották a működésüket⁴,

vetlenül fenyegető háborús veszély esetére megállapított kivételes hatalom hatálybaléptetéséről. 8.110/1939. M. E. számú rendelete Az egyesülési jog korlátozására. 8.120/1939. M. E. számú rendelete A gyülekezési jog korlátozásáról. A rendelet 2-3. §-a bevett és törvényesen elismert vallásfelekezetek gyűlésein túl minden gyűlés csak a rendőrhatalóság előzetes engedélyével tartható meg. *Budapesti Közlöny* 199. szám. 1939. szeptember 2. 1-2. o.

³ „Egyes szekták, mint a nazarénusok, adventisták, hetednapos adventisták, szombatosok, Jehova tanúi (gyűjtőnév alatt millenisták), Istengyülekezet, őskeresztények és pünkösdisták olyan antimilitarista tanokat hirdetnek, amelyek az 1921:III. tc. 6. §-ával és az 1399:II. rendelkezéseivel ellentétben az állampolgárokat a honvédelmi, a legszentebb állampolgári kötelességük teljesítésétől eltéríteni törekszenek. Hítelveik és szervezeti szabályaik egyes részükben törvényes jogszabályokat sértenek; a magántulajdon elvének elvetésével veszélyeztetik az állam és társadalom törvényes rendjét, a katonai szolgálati kötelezettség és az erre vonatkozó parancsok megtagadásával a katonaság intézményét, a történelmi egyházak hitelveinek és vezetőinek támadásával a bevett és törvényesen elismert vallásfelekezetek békés együttműködését, hitelvi felfogását, s híveinek vallásos érzületét, ezekkel együtt közvetlenül vagy közvetve a közrendet és a közbiztonságot. Ezért a felsorolt szekták működését honvédelem- és államellenes tevékenységük miatt a vallás- és közoktatásügyi és az igazságügyminiszter urakkal egyetértve azonnali hatállyal betiltom.” A pünkösdisták antimilitarista izgatására a korabeli kiadványokban csupán egyetlen sajtóhírt találtam 1942 (!)-ből: „A honvédség ellen izgatott. Szegedről jelentik: Csillag József 39 éves földműves, mint egy pünkösdista szekta tagja, izgatott a honvédség ellen. A törvényszék Csillag Józsefet héthónapi börtönre ítélte.” *Az Újság* XVIII. évf. 81. szám. 1942. 04. 11. 7. o.

⁴ A szekták működését betiltó belügyminiszteri rendelet megjelenése után pár héttel az evangélikus Keresztyén Igazság egyháza álláspontját ismertette közli, hogy „Egyházunk helyesléssel veszi tudomásul azt, hogy az állam felismerte a szekták működésének egyre nagyobb veszélyeit. Nem feladatunk, hogy e betiltás okaival, hátterével foglalkozzunk. Még az indoklás mérlegelése sem olyan fontos, mint az, hogy figyelmeztessük egymást: ne áltassuk magunkat azzal, hogy e rendelet következtében a szektaveszedelem csökkenni fog! Sőt valószínű, hogy e szekták fanatizmusa fokozódni fog. Lelkészeinknek, általában az egyházi munkában állóknak, például bibliakörvezetőknek ugyancsak résen kell állaniuk, hogy a konkolyhíntők ne furakodjanak be a mi védett kereteink közé. Se kárörömmek, se korai örömmek nincs itt helye! Egyébként ez a rendelet egyházunk felé is figyelmeztetés, kivált abban a tekintetben, hogy tanítson világosan az élet minden kérdésére vonatkozóan. Egyházunknak egyszerű, az egészbe jól beilleszkedő a tanítása a katonáskodásról, nosza közöljük azt mindenütt, ahol tudni akarják azt, és

így a közlönyben nevesített Istengyülekezet néven működő felekezeti is.⁵

Tomi József⁶, a Budapest Aréna u. 7. szám alatti imaházban összejöveteleit tartó, Istengyülekezet nevű pünkösdi közösség lelkipásztorként és közösségük központi szervezetének, az Isten Gyü-

ahol használhatunk vele mind az egyesek okulására, mind nemzetünk igaz javára. Ami pedig a felekezeti békesség megzavarására és békés együttműködésre vonatkozik: a felelősséget ne hárítsuk csak a szektákra. Itt volna már az ideje annak, hogy történelmi keresztyén egyházaink az istentelenség és pogányság mindent elöntéssel fenyegető nagy árában végre felelősséget vállaljanak s őszinte szívvel, fenntartások nélkül egymásnak nyújtsák békejobbjukat.” (*Az evangélikus értelmiség folyóirata*, Győr) VII. évf. 1. szám. 1940. január 1. 35. o. A honvédelem érdekeit...

⁵ Lásd még a 65.825/el. 13. – 1939. sz. körrendeletet. (E tiltás került megerősítésre a 402/el. 13. – 1941. sz. körrendelettel. In: 2. sz. *Honvédségi Közlöny*, 1940. január 15. 42.; *Belügyi Közlöny*, 1939. 57. sz. 1617. és *Budapesti Közlöny*, 1939. december 13. 2. o., valamint: *Honvédségi Közlöny*, 1941. január 27. 58. o.; lásd még a belügyminiszter 1941. évi 151.997/1940 sz. körrendelete A honvédelem érdekeit veszélyeztető szekták működésének megszüntetéséről, 1941. január 2. (Felmerült kérdésből kifolyólag közlöm Címeddel, hogy a 363.500/1939. VII. a. számú körrendelettel értelemszerűleg az „Adventisták”, „Millenisták” és „Istengyülekezet” gyűjtőelnevezések alá tartozó összes, törvényesen el nem ismert hitfelekezeteket (szektákat) is betiltottam.) *Budapesti Közlöny* 1941. január 5. 22. o. és *Belügyi Közlöny*, 1941. 2. sz. 64. o.)

⁶ Tomi József (1897-1957) volt vámügyi főfelügyelő. A kispesti baptista gyülekezetből 1932-ben csatlakozott a pünkösdieliekhez. 1933-tól felavatott pünkösdi prédikátor és missziómunkás. Még ugyanabban az évben a közösség titkárává választották és az Aréna úti gyülekezet lelkipásztora lett.

lekezeteinek Szövetségének elnöksége nevében Siroki⁷ Istvánnal⁸

⁷ Nevének írásmódja eltérő; vezetéknevének végén az „y” és az „i” felváltva fordul elő. A közölt dokumentumokban neve „i” végződéssel szerepel, saját visszaemlékezésében azonban az „y” végződést használja. Lásd: Siroky István. *Emlékezések a magyarországi pünkösdi mozgalom kezdeti idejéből*. 1999. január 20. Inárcs. = http://kisegyhazkutato.hu/dokumentumok/dok2008/Siroky_Istvan_visszaemlekezese.pdf. [19.08.07.] (Továbbiakban: Siroky, 1999.) Az „y”-os írásmódot erősíti meg továbbá – a Sirokit jól ismerő – Szebeni Olivér egyháztörténész is Zengő harangok c. tanulmányában: „Siroky István nevét hibásan írják Sirokinak.” In: Szolgatárs, 2012. szeptember 31. 27-34/27. = <http://szolgatars.hu/wp-content/uploads/2012/09/20092.pdf> [18.01.19.] (Továbbiakban: Szebeni, 2012.) Fentiek ellenére a dokumentumokban szereplő „i”-s írásmód sem tekinthető mindazonáltal hibásnak, ugyanis az 1940-es aláírásában és az Isten Gyülekezeteinek Szövetsége (Pünkösdi Gyülekezetek Magyarországi Szövetsége) lapjában, az Apostoli Hitben is felelős szerkesztőként – egészen a XII. évf. 6. utolsó lapszámgig (1939. aug. 4.) – ekként használta, sőt ezt hivatalos irat is tanúsítja: „Siroki István (Felsőgalla, 1907. december 28.) elveszett II. osztályú bizonyítványa helyett a bicskei m. kir. áll. polgári fiúiskola igazgatója 27/1940. szám alatt másodlatot adott ki. Eredeti érvénytelen. (257.)” *Hivatalos Közlöny*, 48. évfolyam 4. szám. 1940.02.15. 82. o. Az állambiztonság (III/2/B. [ellenséges tevékenységgel gyanúsított személyek figyelése elsősorban az NSZK elhárítás vonalán) alosztálya 1966.08.31-én vette nyilvántartásba Sirokit, operatív kartonján nevét Sirokiként írták. ÁBTL – 2.2.1. II/5. 5. doboz Operatív kartonok S-N-F-től S-S-R-ig 245. Siroki István. A Magyar Pünkösdi Egyháznál található archív anyagokban, valamennyi hivatalos iraton az „i”-s név szerepel (Köszönöm Paraky Albert egyházelnök szóbeli közlését. [20.01.24].), csakúgy, mint a budapesti, pestszentlőrinci temetőben található sírkövén is. Budapesti Temetkezési Intézet Zrt., Pestszentlőrinci temető 22. parcella, 0. szakasz 1. sor, 144 sírhely. Az ortográfiai problémát tanulmányunkban ezért úgy oldjuk fel, hogy neve írásmódját a mindig is hivatalosnak megfelelően használjuk, s csak vélelmezni tudjuk, hogy az általa – kizárólag nem hivatalos iratokon használt – „y”-os írásmód oka valamilyen lelki meggyőződés [véleményünk szerint a szabadkai mozgalom hatásaként] lehetett a gyülekezeti használatban. Lásd. az 1943-as „prófétás mozgalom”-mal kapcsolatos 9. sz. közölt iratot.

⁸ Siroki István (1907-2002) „...az egykori evangélikus, a volt baptista, és a kiváló ...pünkösdi igehirdető.” Szebeni, 2012. 28. 30. o. „Az egyik legtehetségesebb hazai igehirdető.” Szebeni Olivér *A Kiskunság hívői*. Szerzői kiadás. Budapest. 2018. 104. o. Tanult szakmája szobafestő. „1924 Pünkösdjén merítkezett be a Felsőgallai baptista gyülekezetben. Pünkösdi hívővé 1926. Pünkösöd másnapján lett, amikor Bakonycsernyén Isten betöltötte Szentlelkével... 1927-ben csatlakozott ahhoz a kispesti gyülekezethez, melyet – az Egyesült Államokból hazatért – Rároha F. Dezső alapított. Mindjárt szolgálatba állították. [...] 1930-ban fél évig pásztori szolgálatot végzett

közösen tárgyalásokat kezdeményezett az Evangélikus Egyháznál⁹

Békésen. Majd az ő feladata lett a már jelentősen megnövekedett létszámú kispesti gyülekezet pásztorolása. Egyben reá hárult az országos vezetői, elnöki feladatok ellátása is. Ő lett a közösség hivatalos lapjának az Apostoli Hitnek főszerkesztője. Jelentős missziói és lelkigondozói tevékenységet fejtett ki a vidéki gyülekezetekben is. Munkásságának kezdetén hozzávetőlegesen 60 tag jött át a Kispesti Baptista Gyülekezetből a mi [kispesti pünkösdi] gyülekezetünkbe, élén karmesterükkel, Tomi Józseffel. ” SÍROKY István: „Klement István testvérnek” rájegyzéssel küldött életrajz kivonat, I./1. és I./3. o. In: *Siroky István – Életrészlet* Ö.áll.: Tfirst Gyula. 2016. április [Kézirat, másolatban a szerző birtokában. Ezúton is köszönöm a visszaemlékezések rendelkezésemre bocsájtását.] „Az 1933. augusztus 21 –24 közötti országos konferencián Mihók Imre, amerikai misszionárius javaslatára [!] Tomi Józsefet választották elnöknek, Siroky Istvánt pedig titkárnak.” *Apostoli Hit*, 1934. IX. 26-i szám, 4. o. és TFIRST Gyula, *Az első Gyülekezetem története 1931-től 1961-ig – In Memoriam Siroky István*, 2012. 13. o. [Kézirat, másolatban a szerző birtokában.] (Továbbiakban: Tfirst, 2012.) „...évtizedekig az egyház vezető személyiségei közé tartozott.” PATAKY Albert: „Az igazak emlékezete áldott”. *Élő víz* 2002/2. április, 23. o.

⁹ „A gyülekezet akkori vezetői felkeresték Kemény Lajos evangélikus esperest és védelmet kértek. Raffay Sándor püspök megbízásából Kemény Lajos esperes és e sorok írója felkereste a kormányzó kabinetirodáját és a belügyminisztert a pünkösdisták gyülekezet további működése érdekében. Mindkét helyen a következőkkel indokolták a betiltást: »Háborúellenes, békét akarnak és ezzel a magatartásukkal nem tesznek jót a jelenlegi, a németektől függő politikai helyzetnek.« A tárgyalások folyamán megegyezés jött létre. A pünkösdisták gyülekezet tovább folytathatta működését. Mind a mai napig a legnagyobb barátság van a két gyülekezet között. A pünkösdisták az evangélikusokkal együtt imádkoznak a békéért.” B. Károly [beazonosítása nem vezetett eredményre] Budapestről olvasói levélben szólta hozzá a *Magyarország* II. évf. 46. (94. szám) 1965.11.14. 16. o. Sárdi Mária Hit a sötétben / Idősek többségben „Elismert” – „Megtúrt” c. cikkéhez. *Magyarország* II. évf. 48. (96. szám) 1965.11.28. 22. o. Pásztor József szakdolgozatában (*Az Őskeresztény Apostoli Egyház története kezdetektől napjainkig* BTA 2016 10. o.) Szigeti Jenő kézirata (*A Magyarországi Őskeresztény Felekezet története* (é.n.) 24. o.) hivatkozva közli „Átfogó és teljes körű megoldást nem találtak az akkori lelki vezetők, ezért csak időszakos és helyi jellegű törekvésekről beszélhetünk. Átmenetileg a baptista, a metodista, a keresztény testvérgyülekezet és az evangélikus egyházaknál kerestek menedéket. Azonban csak néhány gyülekezet és pár személy részére tudtak menedéket nyújtani a kisebb közösségek. A Tomi József és Siroki István vezette közösség a megoldást az Evangélikus Egyházzal köthető megállapodásban látta. A tárgyalások hosszú ideig folytak, és csak 1940 nyarán került sor a megállapodás aláírására. Bár a pünkösdisták nagy engedményeket tettek a kompromisszum érdekében, mégsem volt hosszú életű az együttműködés. Mindkét oldalon elége-

közösségük legalitásának megteremtésére.¹⁰ A gyülekezet 50 éves

detlenkedve fogadták, és jelentős helyi feszültségek alakultak ki. A Pünkösdi Gyülekezetek Szövetségének vezetésében is összekülönbözés támadt, aminek az alapját a tápiósülyi öregotthon kérdése váltotta ki. Ugyanis Tomi József az idősek otthonát Siroki István beleegyezése nélkül felajánlotta az evangélikus egyháznak.”

- ¹⁰ 1935. január 18-án a Szövetség körzeti prédikátorainak megbeszélésén a három Sárkány testvér (Zoltán, Győző és Ernő) csatlakozott a Rároha F. Dávid által vezetett mozgalomhoz, s a gyülekezeti szinten a közösségből kivált kispesti gyülekezet vezetésével létrejött az Isten Gyülekezetek Missziója. Lásd: *Apostoli Hit* 1935. január 21., bővebben: BOGDÁN Imre: *Isten Gyülekezete Szövetsége Missziója története 1926-tól*. Pünkösdi Teológiai Főiskola Egyháztörténeti Tanszék, Kutatási gyakorlat, Házi dolgozat AL. I. évf. 2007. április 30. Internet: https://100ujgyulekezet.blog.hu/2012/06/07/hithosok_40_28_resz_mihok_es_raroaha_apostolok_2 [20.01.22.] Ők helyzetüket tudomásul véve nem kerestek menedéket más egyházban a legalitás megőrzésére. Lásd: PATAKI, 2017a. 125, 127 o. és PATAKY Albert: A magyarországi pünkösdi mozgalom szervezettörténete, In: Gracza, Paul – Pataky Albert – Ungvári Csaba: A pünkösdi mozgalom. *Vallástudományi Szemle* 2017. (XIII. évf.) 3. sz. 16-22 (18) o. (Továbbiakban: PATAKY, 2017b.): „Vellai Imre, aki Rároha utódja lett, 1936 tavaszától tudomásul vette ezt [a betiltást], és nem keresett a hívek számára legális hitgyakorlási lehetőséget.” Itt jegyezzük meg, hogy az ország területén az általunk közölt forrásokban ismertettekhez hasonló, (Miskolcon és Tatabányán a methodista; Hajdúhadházán és Tápiószentmártonban a baptista; Békéscsabán a Keresztyén Testvérgyülekezet biztosított védelmet a pünkösdieknek. Lásd: SZIGETI Jenő: A kisebb magyarországi egyházak. In: *A magyar protestantizmus 1918-1948*. Budapest, Kossuth, 1987. 188-262. (243) o. (Továbbiakban: SZIGETI, 1987.); de például a pesterzsébeti gyülekezetet az Üdvhadsereg fogadta védelmébe, az albertirsait pedig a baptista gyülekezet fogadta be. Lásd. BERNHARDT Gyula: *Visszaemlékezéseim, idős szemtanúként a Pünkösdi Közösség kezdő és későbbi éveire*. Szerzői kiadás [Bp.] é.n. [2016?], lásd még a 33. számú l.j. illetve eltérő („Az ország többi részén, főleg a tanyavilágokban illegálisan jöttek össze istentiszteletre a pünkösdiak.” PATAKY 2017b. 18. o.) megoldások is születtek s nem csak az evangélikus egyházzal, hanem a baptista egyházzal, sőt az Üdvhadsereggel és egyes Testvérgyülekezetekkel is; s az Isten Gyülekezetek Missziójához hasonlóan sok közösség nem is kereste a legalitásban rejlő védelmet, hanem házaknál vagy akár a természetben jöttek össze lelki életük közös gyakorlására. Összefoglalóan írja Siroki, hogy „Oly váratlanul csapott le ránk ez a szétszórás, hogy ide-oda futottunk segítségért. A legjobb megoldást a győri evangélikus püspöktől Raffaytól kaptuk. Ahol befolyása érvényesült ott jól jártak a testvérek, mi is. Másutt is próbálkoztunk – sikertelenül. Minden gyülekezet saját körülményei szerint igyekezett összejöveteleket biztosítani magának, amint tehetett.” Lásd. SIROKY, 1999. Itt szükséges megjegyeztünk, hogy a közösség betiltása után az első „természe-

történetét bemutató kiadvány anekdotaszerűen emlékezik vissza erre az eseményre: „Tomi József, Siroky István, Kurgyis János¹¹ és Mihók Imre¹² testvérek felkeresték az Evangélikus Egyházat, Raffay Sándor¹³ bányakerületi evangélikus püspököt (a pünkösdi mozgalom régi

tes” megoldási kísérlet a baptistákhoz való visszakerülés szándéka volt. Ez a szándék a mozgalom két vezetőjének baptista múltjából következett. Siroki a tatabánya-felsőgallai baptista gyülekezetbe járt, és itt merítette be 1924-ben Pannonhalmi Béla (1885-1953) újpesti lelkész. 1926 tavaszán Mihók Imre (1881-1952) bakonycsernyei, csetényi és tatabányai – elsősorban baptisták közötti – szolgálata kényszerítette önállóságra a mozgalmat, mivel „a baptista közösség előljárói a leghatározottabban elutasították a Szent Szellemmel való betöltekezést – nyelvszólással együtt”. SIROKY, 1999. „Budapestre került a József utcába. Lőrincz Imre későbbi baptista lelképásztorral együtt énekelt a kórusban.” SIROKY István: Levél a harmadik nemzedékhez. In: SZEBENI, 2012. 31. o. Tomi József pedig a kispesti baptista gyülekezet tagja volt, az énekkar karmestereként szolgált, a közösségben jelentős országos ifjúsági beosztása is volt, részt vett a Kürt kiadásában is (Somogyi Imre által szerkesztett baptista ifjúsági folyóirat 1927 és 1944 között). Amikor Tomi [1932-ben.] átment a pünkösdiékhöz, „szinte az egész hírneves kispesti énekkar vele tartott” [40 taggal]. SZEBENI, 2012. 28. o. és BERNHARDT Gyula: *Vázlat a magyarországi Pünkösdi Közösség megjelenéséről, és munkájáról*. Szerzői kiadás [Bp.] é. n. (továbbiakban: BERNHARDT, *Vázlat*) 400. o. Szebeni közlése szerint „a pünkösdiékhé kérték, hogy vegyék vissza őket a baptisták, de az akkori vezetőség erre nem volt hajlandó, csakis egyéni visszavételt, személyes megbánást és a nyelvszólás teljes megszüntetését kívánták. Ezt természetesen nem fogadta el egyik pünkösdi vezető sem.” Szebeni, 2012. 31. o. Itt jegyezzük meg, hogy Tomi felmenői, Tomi Lajos és Tomi István is karvezetőkként szolgáltak Kispesten. A Kispesti Baptista Gyülekezet története 1900-2015. *A Kispesti Baptista Gyülekezet Jubileumi füzet* [Bp.] 2015. október („A kegyelem 100 esztendeje” című kiadvány átdolgozott kiadása) Összeáll: dr. Szebeni Olivér, dr. Mészáros Kálmán, Kovács Pál és Pataki Béla.

¹¹ Kurgyis János prédikátor (? - 1962-63? Lásd. BERNHARDT Gyula: *Vázlat* 410. o.), a süllyápi (Tápiósüly) pünkösdi gyülekezet alapítója és 1926 és 36 között lelképásztora. In: Szücs József, Süllyápi. *Élő Víz* 1994/5.

¹² Mihók Imre (1881-1952) bakonycsernyei származású. Mint (1907-ben) kivándorolt magyar, Amerikában ő is kapcsolatba került a pünkösdiékhel. Megtérése után (Rároha F. Dezsővel az Assemblies of God Magyarországra kiküldött misszionáriusaként) Detroitból jött haza feleségével. 1926 tavaszán érkeztek meg Bakonycsernyére, ahol jelentős missziómunkát végzett. Mihók Imréről kapott tájékoztatás alapján kapcsolódott be a magyar pünkösdi munkába Rároha F. Dávid és felesége.

¹³ Raffay Sándor (1866-1947) 1918-tól 1945-ig volt a Bányai Evangélikus Egyházkerület püspöke.

barátját¹⁴), akinél megértést, segítő szándékot tapasztaltak; „jöjjenek

¹⁴ A magát 80 éve tartó, Raffayt a pünkösdi mozgalom szimpatizánsának tartó emlékezet kapcsán az egyértelműen kijelenthető, hogy e tétel már a meg-
egyezés előtt is – Raffay tudomásával – fennállt. Lásd: „Raffay Sándor
evangélikus püspök június hó 11-én töltötte be 70-ik évét. [...] Nemes lelkű
főpásztort mi is, mint a pünkösdi mozgalom barátját és támogatóját [kiemelés
tőlem W.B.], távirati úton üdvözlő sorainkkal felkerestük és további mun-
kálkodására Isten áldását kívántuk.” *Apostoli Hit* 1936. (IX. évf.) 5. szám.
1936. jún. 19. 11. o. A kölcsönös szimpátia alapjainak feltárására itt nem
vállalkozhatunk, azonban megjegyezzük, hogy Raffay már felavatott lelkész-
ként 1893 tavaszától fél évet töltött Bazelben, ahol különösen a szekták életét
tanulmányozta, „sorra jártam őket mind”. In: RAFFAY Sándor: *(Önéletrajzi)
Feljegyzések*. EOL, Raffay Sándor személyi irathagyatéka. Ezúton köszö-
nöm Czenthe Miklós levéltárvezetőnek a gépelt másolat rendelkezésemre
bocsátását. Raffay Sándor életrajza és visszaemlékezései áttanulmányozása
alapján a pünkösdi felé kifejezett kitartó szimpátiáját pusztán benyomá-
sokként az alábbiak is megalapozhatták: Raffayt 1893-ban a tápiószetmártoni
egyházközség rendes lelkészévé választották. A falun növekvő vallástalan-
ság miatt a gyülekezeti munka krízisben volt, az egyházi munkások nem
értettek szót a falusi, paraszt emberekkel, nem értették azok problémáit. A
mélyebb hitre vágyók az 1880-as évektől bibliás csoportokat alakítottak a
tanyákon, melyek egyre inkább leszakadtak az egyháztól, melynek sze-
mében szektákká váltak. E közösségek csatlakoztak a baptista, adventista,
pünkösdistá, Jehova tanúi közösségekhez. (FABINY Tibor: *A Magyarországi
Evangélikus Egyház rövid története*. Evangélikus Sajtóosztály Bp. 1997. 73.
o.) Raffay kiadatlan önéletrajza (Magamról) alapján nazarénusok bizonyo-
san voltak Tápiószetmártonban, hiszen az ő „gatyás paraszt” prédikátorukat
állította szembe a kurátor Raffay reverendájával. „Raffay Sándor szolgálata
alatt a legnagyobb lelki hatása, –különösen a vidéki emberekre – az ébre-
dési mozgalmaknak volt”: „Örömmel állapíthatom meg, hogy újabban az
ébredés különböző mozgalmaival kapcsolatosan lelkészi karunk már ismét
kezd igazi hivatásának felismerésére és gyakorlására eljutni, de azt is meg
kell látnom, hogy e tekintetben még nagyon is a kezdet kezdetén vagyunk”.
RAFFAY Sándor: *Ötven év távlatából*. Budapest 1944. 8. o. (Továbbiakban:
RAFFAY, 1944.): <https://medit.lutheran.hu/site/konyv/329> [20.02.05] és sz.n.
RAFFAY Sándor: *Életrajz*: <https://docplayer.hu/1899065-1-az-ifju-raffay-sandor.html> [20.02.05]. „A vallási ébredés, amilyen mértékben elidegenítette,
ugyanolyan mértékben közelebb is hozta egymáshoz a különböző egyházak
híveit. Kétségtelen, hogy a közeledésnek egyik csendes tényezője a rádió
útján való egyházi szolgálat is, mint azt már előbb is említettem. Ezáltal a
különböző egyházak hívei kölcsönösen megismerik a többi egyház tanítását
és szokásait s lassanként belátják, hogy sem nem keresztyéni, sem nem em-
beri dolog az egyházaknak egymás ellen való uszítása, mert egyik sem olyan
rossz, mint amilyennek ellenfelei lefestik és egyik sem olyan kifogástalan,
mint amilyennek a bigottéria állítja.” RAFFAY, 1944. 29-30 o. (Kiadatlan ön-

a testvérek az egyházunkba kovásznak”, mondta kedélyesen és jóértelemben.”¹⁵ A közösség az Evangélikus Egyháztól azzal kapott segítséget, hogy a pünkösdisták a „történelmi” felekezet tagjaivá válhattak rendes konverzió révén¹⁶, mely következtében az Aréna úti Gyüleke-

életrajzi) Feljegyzéseiben neveltetéséhez köti vallási türelmének gyökerét: „A felekezeti viszonyok barátságos volta miatt vallási kérdés nálunk soha nem volt. A zsidók is mind hozzánk idomultak s a felekezeti zsidó iskolába sok keresztény gyereket is beadtak, mert jó tanítói voltak. Ezért vallom én is a vallási türelmet. Később is voltak olyan barátaim, akikről sohasem tudtam, hogy milyen vallásúak.” Tfirst Gyula szerint Raffay Tomiban megfelelő tárgyalópartnerre talált: „A tárgyalások sikeresek voltak, amiben nagy szerepet játszott, hogy intellektuális szinten tudott kommunikálni és elnyerte a püspök bizalmát. Ennek köszönhető, hogy a gyülekezet életében alig történt törés. [...] az első olyan vezető a pünkösdi közösségben, aki hitbéli elkötelezettség mellett megfelelő műveltséggel, értelmiségi szintű képzettséggel, illetve polgári háttérrel is rendelkezett.” TFIRST Gyula - TOMI József: *Pünkösdiiek Magyarországon*. MPE-PTF. Budapest. 2017. 166-167. o.

¹⁵ [Tfirst Gyula:] *Visszaemlékezés az Evangélium Pünkösdi Közösség Budapest, Dózsa György úti Gyülekezetének megalakulására és ötven éves múltjára 1934-1984*. [Budapest: Evangélium Pünkösdi Közösség Budapest, Dózsa György úti Gyülekezet. 1984.] 22. o. (Továbbiakban: *Visszaemlékezés*.) „A püspöknek ezt a válaszát és gesztusát Horváth József testvértől hallottam, az Agapé [az Aréna úti gyülekezet névváltozásairól ld. WINTERMANTEL, 2018. 45. l.] gyülekezet korábbi presbiterétől” TFIRST, 2012, 17. o.

¹⁶ Az áttérést, betérést egyes sajtóhírek visszatérésként aposztrofálták: „Budapesten a feloszlott pünkösdisták hívei visszatérnek az evangélikus egyházba.” *Orosházi Friss Újság* – Rövid hírek XXIX. évf. 154. szám. 1940. július 10. 3. o. A pünkösdisták visszatérnek az evangélikus egyházba. Kemény Lajos budapesti evangélikus esperes évi jelentésében beszámol arról, hogy a belügyminiszter egész sor kisebb vallási szekta működését betiltotta. Ezek közé tartozott az úgynevezett pünkösdisták mozgalom, amelynek az egész országban körülbelül háromezer tagja volt. Most a bányai egyházkerület püspöke és a mozgalom vezetői között megegyezés jött létre, mely szerint a pünkösdisták mozgalom hívei visszatérnek az evangélikus egyházba. *Friss Újság* (Budapest) 45. évf. 154. szám. 1940. július 10. 6. o. „A pünkösdisták néven ismert vallási csoport tagjai, ha a gyakorlatban is elfogadják a Szentírás és ev. egyházunk hitvallási irataiban foglalt hitbéli alapvetést, áttérhetnek evangélikus egyházunkba a bányai egyházkerület püspökének 1500–1940. számú körlevele alapján.” *Üzenet* (Evangélikus lap, Kecskemét) V. évf. 15. szám. 1940. július 28. 6. o. A pünkösdi mozgalom vezetői közül ez csak Sirokira illik, mivel szülei mindketten evangélikusok voltak. A „konverziót” megélő [1935. július 31-én született, s így személyes emlékein túl valószínűsíthetően főként a családi emlékezetre hagyatkozó] Tfirst Gyula így emlékezik vissza a kispesti pünkösdi gyülekezet és az evangélikus egyház kapcsolatára az egyezményt követően: „Gyülekezetünk, a kispesti gyüleke-

zet hivatalosan is az Evangélikus Egyház Damjanich utcai lelkészi hivatalához tartozott¹⁷, s az azt vezető Kemény Lajos esperes¹⁸ irányítása alá került¹⁹, és ettől kezdve evangélikus egyházi imaházként használhatták saját addigi templomukat.

1946. június 5-én a belügyminiszter érvénytelenítette a betiltásukról szóló rendeletet, így az 1939 óta illegitim felekezetek (így a pünkösdi közösség is) szabadon működhettek.²⁰ A több mint öt évig

zet a kispesti evangélikus hitközséghez került, esperesének felügyelete alá. Évek múlva olyan híreket hallottunk, hogy híveink „átkeresztelkedtek”. Erről nem tudok, de szüleim sem tudtak. Valószínű, ha sor került is valahol, valakinél (bemerített személynél) áttérésre, csak konfirmációt igényeltek volna. Viszont szükség volt, hogy formai intézkedésekkel, névleges áttérésekkel bizonyítsuk az u.n. beolvadás tényét. A látszat érdekében több tagunk (például édesanyám is) felvételét kérte az evangélikus egyházba, ami a továbbiakban csak annyit jelentett, hogy ott regisztrálva lett. (Ma is birtokomban van az a hivatalos irat, ami ezt igazolja). Az 1940 nyarán készült megállapodás hat pontja az Evangélikus Egyházba való beolvadásunkat rögzítette. A megállapodást olvasva, már az 1. pontból kiderül, hogy ez a névleges beolvadás szükségmegoldás volt, és csupán a háborús rendelet kijátszásának esetleges vádját volt hivatva megelőzni. Íme az idézet: „Mindkét részről kijelentjük, hogy az evangélium szolgálatában ... bizalommal és testvéri jóindulattal ítéljük meg a helyzetet, és az ebből folyó következményeket.” Elmondhatjuk, hogy az Evangélikus Egyház betartotta szóbeli és hivatalosan dokumentált vállalását. A betiltás ideje alatt is rendszeresen megtartottuk istentiszteleti alkalmainkat, melyeken – időnként – részt vett és szolgált egy evangélikus lelkész, teljes egyházi ornátusban és részben saját egyházi liturgiáját követve. Mások a gyülekezet látogatott az evangélikus egyház templomi istentiszteleteire. Tudomásom szerint, abban az időben gyermekek nem vehettek részt az istentiszteleteken. Ennek ellenére sokszor én is jelen voltam gyülekezetünkben, az istentiszteleteken, sőt olyan alkalmakon is, amikor az evangélikus lelkész szolgált.” TFIRST, 2012. 17. o.

¹⁷ Budapesti Evangélikus Egyházmegye Esperesi Hivatala, VII., Damjanich utca 28/b.

¹⁸ Kemény Lajos (1884-1953) Bp.-fasori lelkész és a Budapesti Evangélikus Egyházmegye esperese.

¹⁹ Bővebben lásd: *Agapé* portál: A kezdetek 1934-1959. = <http://agape.punkosdi.hu/node/13> [18.01.19.], továbbá: Szebeni, 2012. 31. o. és: Visszaemlékezés, 22. o.

²⁰ 70.095/1946. B. M. szám. A belügyminiszter rendelete a honvédelem érdekét veszélyeztető szekták működésének megszüntetéséről szóló 363.500/1939. B. M. számú rendelet hatályon kívül helyezése tárgyában. 1946.06.05. A Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. törvényben lefektetett alapelvekkel való ütközésre hivatkozva. *Magyar Közlöny* 1946. 06.06 127. szám. 3. A hatósági üldözés azonban már egy éve nem érződött lásd: RAJKI Zoltán: A kiségházak és az 1947. évi XXXIII. törvény. In: *Egyházak és toleran-*

tartó féllegális működésről a fenti néhány tény jelentősen meghaladó ismertetéssel eddig nem találkozhattunk, a pünkösdiék és az evangélikus egyház tárgyalásairól, együtt létezéséről, valamint az ebből fakadó problémákról se dokumentumokat, se tanulmányokat nem olvashattunk²¹. Ez irányú visszaemlékezések hiányában nehezen voltak értelmezhetőek a Raffay püspökre alkalmazott jelzők: a pünkösdi mozgalom régi barátja, szimpatizánsa. E hiányt szeretnénk csökkenteni néhány, a két felekezet tárgyalásait, működését és problémáit is bemutató kilenc irat közlésével.

A közölt forrásokat nem válogatásként mutatjuk be, mivel ez valamennyi az Evangélikus Országos Gyűjtemény, Evangélikus Országos Levéltár (a továbbiakban: EOL) több, a kérdés szempontjából szóba jöhető fondjának kutatása során fellelt anyag. Nem lehetséges valamennyi esemény kronologikus leírása, azonban az eddig is ismert tényt gazdagon színesítik a közreadott információk. Egyértelművé válik belőlük, hogy Raffay püspök és Kemény esperes támogatása belső ellenállást, értetlenséget és a nehéz – háborús – idők viszontagságai mellett további, kiemelt figyelmet igényelt, valamint

cia Magyarországon. Tudományos konferencia az 1947. évi XXXIII. törvény megszületésének 60. évfordulója alkalmából (2007. december 5.). Budapest, Oktatási és Kulturális Minisztérium Egyházi Kapcsolatok Titkársága. (Szerk.: Köbel Szilvia.) 2008. 99. o. – A törvény a bevett és az elismert vallásfelekezetek közötti különbségeket is megszüntette. Lásd még: Dr. ILKEI Csaba: *Bűnbánat nélkül nincs megtisztulás – Kisegyházak és az állambiztonság*. Szerzői kiadás. Budapest, 2019. 54. o.: „1945. július 30-án az Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminiszterének: Erdei Ferencnek a miniszteri tanácsosa: dr. Szebenyi Endre, a miniszter rendeletére hivatkozva értesíti a Magyarországi Szabadegyházak Szövetségét a belügyminiszterhez írt 250.105./1945.VI.3. sz. kérelmükkel kapcsolatos hivatalos válaszáról”. A pünkösdiék ugyan nem voltak tagjai a Magyarországi Szabadegyházak Szövetségének, csak annak utódszervezetének, az 1950-ben alakult Szabadegyházak Szövetségének, hatósági „kezelésük” mégis megegyezett.

²¹ Mindezidáig az evangélikus-pünkösdi megállapodás tényén túl szinte kizárólag szóban hagyományozódott emlékek láttak napvilágot, se az evangélikus egyház, se a neoprotestáns kisegyházi közösségek jeles kutatói sem tudtak e tény magyarázatánál messzebb jutni. Lásd: CZENTHE Miklós: *Evangélikusok a számok tükrében. Credo* 2002. (VII. évf.) 3-4. 22-40 (36.) o., melyben Czenzhe dr. Zsigmond Árpád ev. lelkész szóbeli közlésére hivatkozik, de alapvetően Szigeti Jenő A kisebb magyarországi egyházak munkájára támaszkodik, (Szigeti, 1987.) aki ugyan hivatkozik a Békéscsabai Evangélikusok Lapjára és szó szerint idéz a gyulai evangélikusoknál történt Tomi-Siroki látogatás visszhangjáról, ám forráshely megjelölés nélkül. (A lap vonatkozó számaait a szóba jöhető őrzőhelyeken nem sikerült fellelnem. Lásd azonban a 36. l.-et)

láthatjuk, hogy a pünkösdi felekezetekben nyugtalanságot keltő új tanítások, hitgyakorlatok beszivárgása a befogadó egyház számára is kezelendő problémát jelentettek.

A forrásközléseknél a szöveghűsége törekedtünk, a gömbölyű vagy ferdevonallal alkalmazott zárójelek megkülönböztetésén kívül valamennyi iratot az eredetinek megfelelően tesszük közzé szögletes zárójelbe téve a szerzői kiegészítéseket és hozzáfűzéseket.

Bízunk abban, hogy a most közzétett források alapján a későbbiekben új irányokban és őrzőhelyeken is lehetőség nyílik a kérdés behatóbb kutatására és tanulmányozására, reméljük további iratok fellelését a Magyarországi Evangélikus Egyház Bányai Evangélikus Egyházkerület és a pünkösdisták 1940-es évekbeli intézményes kapcsolatára vonatkozóan. Az együttműködés egyháztörténeti s esetleg hitvallási alapon is elemzett értékelésére most még a jelentős új információk ellenére sem vállalkozhatunk azok töredékes volta miatt.

Dokumentumok

1. Jelentés pizskozata a pünkösdistáknak az evangélikus egyházba való belépéséről

[Budapest, 1939. december 17. és 1940. január 10. között]²²

Tek[intetes] – Főn!

Tisztelettel bejelentem, hogy a budapesti evangélikus egyházmegye területén működött magyarországi pünkösdista csoportok tagjai Főt[iszteletű] D. D. R. S. püspök úrral való megbeszélés valamint az érdekelt egyházközségekkal való tárgyalásunk után az evangélikus egyházba lépnek be s annak tagjai gyanánt befogadtattak.

Igy nevezetesen a B[uda]pest Aréna út 7 sz a²³, - továbbá

²² EOL Budapesti Egyházmegye Iktatott iratok 16. doboz 1940. Dr. Schneemayer Márton bel- és bőrgyógyász, valamint nemibetegségek szakorvosa egészen más tárgyban írt, 1939. december 17-én kelt levelének hátlapján, melyet a püspöki hivatal alkalmazottja pizskozatként használt. E levél 388/1939. szám alatt került iktatásra. A közölt irat jelzet nélküli, mely a téma azonossága és a dátum egyezése miatt megegyezhet az alábbi iktatókönyvi tétellel: EOL *Budapesti Egyházmegye* 74. kötet – Iktatókönyv 1939-1942; *Esperesi iktató* 1939. január 1 – 1942. december 31. 45. o. 358. ikt. szám. Honnan? Mi. Tárgy: Pünkösdisták betérése tárgyában készült irattal, különösen azért, mert az iktatókönyvben csak egy lappal szerepel korábban, mint a 2. számú irat.

²³ Az Aréna úti új „evangélikus istentiszteleti hely”-ről hírt adott a korabeli evangélikus sajtó is: „Új istentiszteleti hely nyílt Budapesten a VII. és XIV. kerület határútcájában: Aréna-út 7 szám alatt. Itt a pesti ev. egyház tágas nagy termet bérelt a második udvarban álló földszintes épületben, melyben 400

Kispest Erzsébet tér 11

Pesterzsébet Tompa u. 9.

Csepel Weisz Manfréd út 53. sz a

helyiségeket[,] tovább[á] mint az evang[élikus] egyház tagja és az országos Luther-Szövetség tagszervezetei bérlik s azokban az egyház vezetése és felügyelete alatt bibliaköröket, vallásos estélyeket és belmissziói összejöveteleket tartanak.

E bejelentés alapján tisztelettel kérem fent nevezett helyiségeknek az evangélikus egyház általi használatát tudomásul venni.

Bp.

[Eredeti, kézzel írt, aláírás nélküli feljegyzés.]

2. Kemény Lajos igazgató-lelkész, esperes megbízása Tomi József részére.²⁴

[Budapest, 1940. január 10.]

A budapesti evangélikus egyházmegye esperesi hivatala

VII. Damjanich-utca 28b. Telefon: 133-592 szám.

1240/1940. szám.

Megbízás.

Alulírott, mint a pesti evangélikus magyar egyházközség faszori lelkészi körének vezető-lelkésze, megbízom Tomi József urat (Budapest, VII. Aréna út 68.), hogy az evangélikus egyházközségnek Aréna út 7. szám alatti istentiszteleti helyén a bibliórakat és vallásos összejöveteleket távollétemben²⁵ vezesse. Az így lefolyt vallásos összejövetelekről nekem jelentéstétellel tartozik.

Budapest, 1940. január 10.

igazgató-lelkész,

ülöhely van. Az első istentisztelet január 14-én volt. Mostantól kezdve minden vasárnap és ünnepnap délelőtt fél 10 órakor lesz istentisztelet, csütörtökön este pedig biliaróra.” In: *Üzenet* V. évf. 2. szám Kecskemét 1940. január 26. 5. o.

²⁴ EOL Budapesti Egyházmegye Iktatott iratok 16. doboz 1940. – 12/940. Az irat iktatva: EOL *Budapesti Egyházmegye* 74. kötet. *Iktatókönyv* 1939-1942; *Esperesi iktató* 1939. január 1 – 1942. december 31. 46. o. 363. ikt. szám. Tárgy: Pünkösdistáknak való engedély.

²⁵ E kitétel a megállapodással ellentétes. Mivel a visszaemlékezésekből azonban tudhatjuk, hogy a pünkösdi istentiszteletek – az Aréna úton biztosan – továbbra is a helyi lelkész és prédikátorok vezetésével zajlottak; egy esetleges rendőrhatalósági ellenőrzés során a helyzet legalizására – mint „egy előre nem látott” kivételes eset – védelmet biztosíthatott. A gyakorlat nem kizárólagos jellegét alátámasztja Siroki visszaemlékezése is: „Kispesten néhányan eljártunk az evangélikus templomba, a lelkész ritkán jött el a mi összejöveteleinkre. Így folyt ez két éven át.” SIROKY, 1999.

esperes²⁶.

[Eredeti, géppel írott, aláírás nélküli másolat a budapesti evangélikus egyházmege esperesi hivatal fejléces papírján.]

3. Váradi Lajos csepeli evangélikus lelkész levele Kemény Lajos esperes részére²⁷

[Csepel, 1940. április 1.]

Csepeli Evangélikus Egyházközség Csepel, 1940. április 1.
155/940 szám.

Nagytiszteletű és Méltóságos Esperes Úr!

1. A helybeli volt pünkösdisták csoportvezetője egy hónappal ezelőtt bejelentette, hogy a csoport tagjai havonta legalább egyszer kívánnak úrvacsorával élni. Mivel „az ő életmódjuk más, mint a többieké, mert e világtól elszakadtak” kérték, hogy a csoport külön vehessen úrvacsorát és pedig saját, illetve most az egyházközség nevében bérelt helyiségben. Az úrvacsora kiszolgáltatására a fenti megokolástól függetlenül bármikorra hajlandó voltam és vagyok, de mivel a helyiség és a templom közel van egymáshoz, csak a templomban. Ennek következtében egy tag sem élt az ünnepek alatt az úrvacsorával. Most azután bejelentették, hogy a Pesti Evangélikus Egyház Aréna úti helyiségében vették az úrvacsorát és pedig a pünkösdisták „vénei” kezéből. Kijelentették, hogy méltóságod és Tomy úr között olyan értelmű megállapodás történt, amely lehetővé teszi az úrvacsorának ilyen formában való kiosztását. Erre a megállapodásra való hivatkozással kérték, hogy nálunk is ezentúl így történjék.

Tisztelettel kérem méltóságod szíves felvilágosítását és intézkedését további magatartásomra vonatkozólag.

2. A helybeli csoport négy új tagja kívánja, hogy megkereszteltesenek. Ezt a keresztelési szertartást ismét a maguk szokásai szerint a csoport vezetője kívánja végezni. Mivel a csatlakozás idejében oly értelmű megállapodást kötöttem a csoporttal, amely az ismételt keresztelést kizárja, ismét arra hivatkoznak, hogy erre vonatkozólag Méltóságoddal, mint az egyházmege esperesével, más tartalmú megállapodás történt, engedjek tehát ennek a megállapodásnak.

Tisztelettel kérem ebben a kérdésben is Méltóságod felvilágosítását és intézkedését.

²⁶ Kemény Lajos.

²⁷ EOL Budapesti Egyházmege Iktatott iratok 16. doboz 1940. Az irat iktatva: EOL Budapesti Egyházmege 74. kötet. *Iktatókönyv* 1939-1942; Esperesi iktató 1939. január 1 – 1942. december 31. 56. o. 68. ikt. sz. 1940. IV. 2. Váradi Tárgy: Pünkösdisták ügyében Elintézés: Válasz IV. 3. Elküldve.

3. Csoportunk²⁸ kb. 25 tagból állott, amikor a csatlakozás megtörtént, legalábbis papíron. Ez bizonyos átalakítást hozott magával az istentisztelet formájában. A csoport tagjai kb. két-három hét óta hirtelen elmaradtak s 6-7 tagra apadtak le. Kérdésemre azt a felvilágosítást adták, hogy az Aréna úti összejövetelt látogatják, mert „ott minden maradt, ahogy volt”.

Tisztelettel kérek felvilágosítást, hogy az istentiszteletek, illetve bibliaórák formai és tartalmi részében milyen változások engedhetők meg.

Méltóságod felvilágosítását²⁹ köszönve vagyok

kiváló tisztelettel,

Várad Lajos

evangélikus lelkész (körpecsét)

[Eredeti, géppel írott, Várad Lajos által aláírt levél a csepeli evangélikus keresztyén egyházközség fejléces papírján, annak körbélyegzőjével.

4. A pesti evangélikus magyar egyház fasori lelkészi körének 1939. évről szóló belmissziói jelentése³⁰

[Budapest, 1940. május 29.]

[...] Jegyzet: Megemlítem, hogy az egyházközség a csatlakozási stádiumban lévő úgynevezett pünkösdista mozgalom gyülekezeti helyét az Aréna út 7. szám alatt átvette, ott minden vasárnap rendes liturgikus istentiszteletet tart és a pünkösdisták között missziói munkát fejt ki. A szabályszerű betérések folyamatban vannak. [...]

[Eredeti, géppel írott, aláírás nélküli – két helyen kézzel javított – másolat a pesti evangélikus egyház igazgató-lelkészi hivatalának fejléces papírján]

5. Jegyzőkönyv a pünkösdisták belépéséről az evangélikus egyházba

[1940. június 12.]³¹

Jegyzőkönyv.

²⁸ Ti. a csepeli evangélikus gyülekezetbe befogadott pünkösdiak.

²⁹ Kemény Lajos esperes 1940.04.03-i levelének nyoma szerepel a Budapesti Egyházmegye iktatókönyvében (EOL), de az ott feltüntetett 78/1940 iktatószámú levél nincs az iratok között, feltehetően azért, mert elküldték a címzettnek és nem másolták le az esperesi irattár számára, így a válasz tartalma nem ismert.

³⁰ EOL Budapesti Egyházmegye Iktatott iratok 16. doboz 1940. – 220/1940.

³¹ EOL Budapesti Egyházmegye Iktatott iratok 16. doboz 1940. – 143/1940. ikt. szám. Az irat iktatva: EOL Budapesti Egyházmegye 74. kötet. Iktatókönyv 1939-1942; Esperesi iktató 1939. január 1 – 1942. december 31. 65. o. 143. ikt. szám. 1940. VI. 14. Pünkösdisták betérésének jegyzőkönyve.

A bányakerületi evangélikus püspöki hivatalban D. Raffay Sándor püspök, Kemény Lajos esperes és Ruttkay Miklían Gyula püspöki titkár jelenlétében és részvételével 1940. június 12-én megbeszélést folytatott a Magyarországon „pünkösdisták” néven ismert vallási csoport két vezetőjével: Tomi Józseffel és Siroki Istvánnal.

A pünköszsdisták [sic!] képviselői előadták, hogy a bányakerület területén élő 2000-3000 hívőjük az evangélikus egyházba kíván belépni. Ennek a belépésnek és az egyház közösségben való elhelyezkedésnek módzatait szeretnék megállapítani; ezért jöttek el a megbeszélésre. Hangoztatták, hogy a pünköszdiék [sic!] mozgalma az evangéliumon alapul és hogy az evangélikus egyházban látják azt a történelmi keretet, amelyben vallásukat gyakorolhatják. Bizalommal jöttek és készek az evangélikus egyházban élni tovább közösségi életüket, de ezzel szemben kéri az egyház védelmét és támogatását.

Hosszabb tárgyalás után az egyházba való belépés és bennélés dolgában a következő megállapodás jött létre:

1. Mindkét részről kijelentik, hogy az evangélium szolgálatában és minden emberi érdek figyelmen kívül hagyásával teljes bizalommal és testvéri jóindulattal ítélik meg a helyzetet és az ebből folyó következményeket.
2. A pünköszsdisták [sic!] minden városban és községben az illetékes evangélikus egyházba lépnek be, mint annak az egyházközségnek s azon keresztül a magyarországi evangélikus egyháznak tagjai. Közülük azoknak, akik törvény szerint evangélikusok, semmi formai belépésre nincs szükségük; a másvallásuak az áttérési törvény megtartásával egyenként térnek az evangélikus egyházba. Azok a pünkösdisták, akik a református egyház tagjai, benmaradhatnak a közösségben anélkül, hogy az evangélikus egyházba áttérnének.
3. A pünköszsdisták [sic!] tanításukban és vallásgyakorlatukban elfogadják a Szentírásban és az evangélikus egyházunk hitvallási irataiban foglalt hitbéli alapvetést és irányítást, attól semmiben el nem hajolnak, amennyiben pedig eddig önálló életükben attól eltértek, a jövőben ezt az eltérést megszüntetik.

Ezzel szemben az illetékes lelkész tudtával és hozzájárulásával – lehetőleg annak jelenlétében – továbbra is összejöhetnek lelki épülésre, a Szentírással való foglalkozásra, közös imádkozásra és áhítatos éneklésre. Igyekeznek azonban részt venni a gyülekezet rendes istentiszteletein és vallásos összejövetelein is; az Úr szent vacsoráját a gyülekezettel együtt veszik, de ha kívánják, külön is kiszolgáltathatja nekik az egyház lelkésze ezt a szentséget. Meg nem keresztelt gyermekeiket az illetékes lelkésznél minél előbb megkereszteltetik.

1. Evangélikus voltukból természetesen következőleg a magyar állam törvényes rendjét tiszteletben tartják és a kisebb közösségükhöz tartozókat hazafiúi és állampolgári kötelességeik teljesítésére hathatósan buzdítják.
2. Minden egyházban az illetékes lelkésszel kölcsönös bizalommal intézik a felmerülő ügyeket. Félreértések esetében, vagy ha bármely dologban nehézség merülne fel, a bányakerületi püspökhöz, illetve megbízottjához fordulnak. Ezt azonban nem a feljelentés vagy beárulás színében teszik, hanem lelkészükkel egyetértésben kérik a püspök atyai áldását.
3. Mind a jelenben, mind pedig a jövőben az evangélikus egyház hűséges hívei lesznek, attól el nem szakadnak és annak egységét megbontani nem engedik. Az egyházat építeni, megvédeni és növelni igyekeznek, mert elismerik és vallják, hogy az evangélikus anyaszentegyház nem emberek műve, hanem Isten alkotása, amelynek alapja és feje is a Krisztus. Az ő nevében az evangélikus egyház régi tagjaival békességben és megértésben élnek, azokat meg nem vetik, hanem igyekeznek együtt élni az evangéliumban.”

Budapest, Kmf

[Eredeti, géppel írt D. Raffay Sándor, Kemény Lajos, Ruttkay Miklós Gyula, Tomi József és Siroki István által aláírt irat.]

6. Részlet a Bányai Evangélikus Egyházkerület püspökének 1500/1940. számú hivatalos körleveléből³²

[Budapest, 1940. június 30.]

„A pünkösdisták [sic!] néven ismert vallási csoport áttérési mozgalma dolgát már hosszabb idő óta³³ szeretnénk olyan megoldáshoz

³² EOL Budapesti Egyházmegye, Iktatott iratok 16. doboz, 1940.

³³ A pünkösdieknek az evangélikusokhoz való konvergálási szándékuk egy ideje már az ország több részén is egyeztetéseket eredményezett, mely Raffayval sikerült. A megegyezés előzményeinek feltárása további kutatásokat igényel. Érdekes adalékok, e szándék korai, nyomtatásban is dokumentált kísérleteire 1936-ból, illetve 1938-ból: „Takó István evangélikus lelkész kijelentette előttünk, hogy Mucsi egy Tomi János (sic! [József]) nevű budapesti vámszaki tiszt kíséretében jelentkezett nála felvételre az evangélikus egyház kebelébe, de ő kérésükkel a püspökhöz utasította őket. Előtte, mint pünkösdisták jelentkeztek. Ez Amerikában ismert szekta, de nálunk az Alföldön is elterjedt és az alföldi pünkösdisták valóban beolvadtak az evangélikus egyház kebelébe. Mindenesetre, ha felvesszük, szigorú kikötéseket szabunk eléjük, külön szektaéletet semmiesetre sem élhetnek, — fejezte be szavait Takó István.” Kitalították Pécsről Mucsit [Ferenc], az ördögűző prófétát Az Est XXVII. évf. 203. szám 1936. szeptember 5. 5. o. „Érdekes közlése Kapi püspöknek, hogy a pünkösdisták szekta-gyülekezetei szövetsége az evangélikus egyházba való

juttatni, amely megnyugtató lenne ennek a legjobb meggyőződésünk szerint jóindulatú közösségnek szempontjából, de semmiben sem sértse evangélikus egyházunk érdekeit. Egyházkerületünk lelkészi kara előtt nem ismeretlen maga az áttérési mozgalom. Az sem ismeretlen, hogy a pünkösdisták [sic!] áttérésüket bizonyos olyan feltételekhez akarták kötni, amelyeket egyházunk nem fogadhatott el. E tekintetben egyhangúan nyilatkozott meg a lelkészi kar folyó évi április 26-án³⁴, amikor is a tárgyalások végén kilátásba helyeztem, hogy az egész kérdést az érdekeltekkel újból megtárgyalva érvényesítem a lelkészi konferencia által elfoglalt és egyházunk szempontjából egyedüli helyes álláspontot. Ugyanakkor ígéretet tettem arra nézve is, hogy körlevélben hozom tudomására lelkésztársaimnak azt a megállapodást, amelyet a pünkösdistákkal [sic!] remélhetőleg létrehozunk. Hogy tehát ebben a kérdésben többé se félreértések, se ingadozások, se tájékozatlanságon alapuló helytelen felfogások ne kaphassanak lábra, az alábbiakban szóról-szóra közlöm az 1940. június 12-én a pünkösdisták [sic!] két vezetőjével folytatott megbeszélésem eredményeként létrejött megállapodás idevonatkozó részleteit:

»A pünkösztársadisták képviselői előadták, hogy a bányakerület területén élő 2000-3000 hívőjük az evangélikus egyházba kíván belépni. Ennek a belépésnek és az egyház közösségben való elhelyezkedésnek módozatait szeretnék megállapítani; ezért jöttek el a megbeszélésre. Hangoztatták, hogy a pünkösztársadiek [sic!] mozgalma az evangéliumon alapul és hogy az evangélikus egyházban látják azt a történelmi keretet, amelyben vallásukat gyakorolhatják. Bizalommal jöttek és készek az evangélikus egyházban élni tovább közösségi életüket, de ezzel szemben kérik az egyház védelmét és támogatását. Hosszabb tárgyalás után az egyházba való belépés és bennélés dolgában a következő megállapodás jött létre: [...]«^{35,36}

felvételét kérte. »E kérés teljesítését — úgymond a püspök — egyházi alkotmányunk nem engedi meg.«» Kapi Béla evangélikus püspök a jobb- és baloldali szélsőségek veszedelmeiről Magyarország 1938. XLV. évf. 231. szám. október 13. 13. o.

³⁴ Az 1938-1951 közötti presbitériumi jegyzőkönyvben (EOL) 1940.04.26-ai bejegyzés nem szerepel, 1940-ból csak egyetlen, szeptemberi, így a lelkészi kar nyilatkozata nem ismert.

³⁵ A körlevél innen szóról szóra közli a június 12-ei megállapodás jegyzőkönyvben rögzített hat pontját, melyet nem ismételünk meg.

³⁶ A megállapodás hat pontját – általunk ismertén – egyedülként kivonatosan közli: DURKÓ Sándor. *A békési Élet Fája Gyülekezet története*. MPE-OCM. Békés. 2015. 53. o. A békési helyzetre vonatkozóan ismerteti a Békéscsabai Evangélikusok Lapja tudósítását a pünkösdi „szekta” ügyében született határozatról: „Az egyházmegyei presbitérium javaslata a pünkösdi ’szekta’ ügyében. A bányakerületi püspök úr 1500/1940. számú körlevelében arról

Ez az a megállapodás, amelyet Tomi József és Siroki István, mint a pünkösdisták [sic!] vezetői aláírtak és így kötelezőnek ismerték el, a teendőkre nézve és a követendő eljárás tekintetében világosan tájékoztat. A helyi viszonyoktól függ, hogy az átvétel részletei és a gyülekezetben való elhelyezkedés módozatai hogyan alakulnak. Lelkésztársaim részéről megértésre, szeretetre és bizalomra van szükség, de ugyanakkor határozottan állást kell foglalniok egyházunk hitvallásos tanításai és gyakorlata mellett.

Minden tekintetben és mindenkor, akár személyesen, akár pedig levélben, készségesen állok a lelkészek rendelkezésére, ha valamilyen félreértés merülne fel. Hogy esetleges akadályoztatásom esetén se legyen fennakadás, megbíztam Kemény Lajos budapesti esperest, hogy ebben a kérdésben képviseljen. Ezt azért tettem, mert a budapesti egyházmegye területén él a betérni szándékozó pünkösdisták

értesített minden kerületében működő lelkészt, hogy a pünkösdisták 'szektájával' sikerült olyan megegyezést kötni, mely most már hitelvi szempontból teljesen megállhat, nem úgy mint az a megállapodás, melyet a lelkészi kar április 26-án egyhangúan elvetett". [Továbbá: Az Egyházmegyei Presbitérium javaslata a pünkösdi szekta ügyében. *Békéscsabai Evangélikusok Lapja*. 1940. 6. (aug.) 95-103. o.] E forrás alapján kitekinthetünk a békéscsabai helyzetre is; a megállapodás 5. pontja ellenére Békésen mégsem a „kölsönös bizalom” jegyében alakult az együttműködés: „Békéscsabán és környékén nem tartották magukra nézve kötelezőnek a pünkösdiakkal való megállapodást, és elég kritikusan nyilatkoztak az említett lapjukban az evangélikus lelkészek” uo. 54. így más megoldást kellett keresni: „Nagy Ferenc [a gyülekezet lelkipásztora 1932.10.04 -1939.12.31 között] testvér beszélt a helyi evangélikus lekésszel, aki szükkeblűen fogadta. Majd beszélt a baptista vezetőséggel is, akik nagy lelkesedéssel ajánlották fel támogatásukat. Feltételük az volt, hogy az imaházat be kell zárni, a Szentlélek tanát ne hirdessék, a nyelveken szólast nyilvánosan ne gyakorolják, vállalják a baptista hitvallást. A Szilvesztert és az Újévet a gyülekezetet a baptistákkal együtt töltötte”. Uo. 51. o. 1940 nyarát követően, melyben közrejátszhatott a pünkösdi lelkipásztor váltás is „...megnyílt a Drága u. 25. szám alatti imaház ajtaja. Az udvar felöli bejárati ajtó fölött elhelyezett táblán a következő felirat volt: „EVANGÉLIKUS IMAHÁZ”. Ez időtől megindult a pezsgő gyülekezeti élet Kalincsak [Mihály] testvér [1940 márc. – 1948.05.12 között a gyülekezet lelkipásztora] vezetésével...” Uo. 55. o. Ugyanerről más visszaemlékező: „1939-ben, a betiltás-kor a gyülekezet egyik része Nagy Ferenc testvérral a baptista gyülekezethez csatlakozott. Ő Rosszserdön lett lelkipásztor. Utána ment oda Telegdi testvér baptista prédikátornak, aki később szintén pünkösdi lett. 1941-ben került Békésre Kalincsak Mihály testvér, az ő vezetésével csatlakozott a gyülekezet megmaradt része az evangélikus egyházhoz, azzal az engedménnyel, hogy vasárnap délelőtt kivételével szabadon tarthatunk összejövetelt, de a felirat „Evangélikus gyülekezet” legyen”. BÉRCES Lajos: Gyermekkori emlék – A veréb is talál házat – Interjú Durkó Sándorral. *Élő Víz* 1997/4.

[sic!] fele és így Kemény Lajos már eddig is részt vett minden tárgyaláson és közvetlen érintkezésben áll a pünkösdistákkal [sic!] is.

Szeretném, ha megértenék szándékomat és ezt az egész mozgalmat megalégedésre bonyolítanánk le.”

[Eredeti, nyomtatott példány.]

7. Határozati javaslat és háttér a bányakerületi közgyűlés részére az arad-békési egyházmegyének volt pünkösdistákkal kötött bányakerületi megállapodás elleni tiltakozás tárgyú közgyűlési határozata kapcsán³⁷

[Budapest, 1940. augusztus 22 után]

„A bányai egyházkerület püspöke 1534/1940. szám alatt 1940. június 30-án kelt körlevelében arról értesítette az egyházkerület lelkészeit, hogy a pünkösdisták néven ismert vallási csoportnak egyházunkba való belépése tekintetében a pünkösdisták két vezetőjével megállapodást létesített. A megállapodás részleteit a körlevél teljes szövegében közli. Az előzményekhez tartozik, hogy a pünkösdisták már évek óta kísérleteztek ilyen megegyezés létrehozásában s az egyes helyeken sikerült is, mint pl. Kiskőrösön. Az újabb tárgyalások felvételét részükről az sürgette, hogy a belügyminiszter múlt év őszén 363/500/1939. VII. számú rendeletével ennek a szektának a működését is betiltotta. A bányakerület püspöke folyó évi április 26-án a bányakerület lelkészeivel értekezletet tartott, amely a pünkösdisták akkori kívánságait³⁸ teljesíthetetlennek mondta s a konferencia azzal a határozattal oszlott el, hogy püspök úr a további tárgyalásokon érvényesíteni fogja a lelkészi konferencia álláspontját, s amennyiben eredmény jön létre, ezt körlevelében fogja a lelkészekkel tudatni. Az 1940. június 12-én létrejött megállapodást is tartalmazza ez a körlevél s lényege abban van, hogy a pünkösdisták tanításukban és vallásgyakorlatukban elfogadják a szentírásban s evangélikus egyházunk hitvallási irataiban foglalt hitbeli alapvető tanítást, attól semmiben el nem hajolnak, amennyiben pedig eddigi önálló életükben attól eltértek, a jövőben ezt az eltérést megszüntetik. A körlevél a továbbiakban a kivitel gyakorlati módozataival foglalkozik.

Az arad-békési egyházmegye presbitériuma az egyházmegye folyó évi augusztus 22-én tartott közgyűlése előtt azt a javaslatot

³⁷ EOL Budapesti Egyházmegye Iktatott iratok 16. doboz 1940.

³⁸ Ilyen kívánság lehetett például: GAUDY László: *A próféta jövedölte papi sors* c. tanulmányában a laikus hívők által kiszolgáltatót úrvacsoravétel kapcsán említi meg „A magyarországi pünkösdisták mozgalom az evangélikus egyházba való beolvadási szándéka idején szintén ilyen kikötésekkel akart élni”. *Protestáns Szemle* 1944. szeptember LIII. évfolyam 9. szám (225-230) 228. o.

terjesztette elő³⁹, hogy az egyházmegye tiltakozzék a pünkösdisták befogadása ellen és az egyházkerületi közgyűlésen át terjessze ezt a megegyezést az egyetemes közgyűlés elé, mely aztán intézkedhetik zsinat összehívásáról, hogy jogosan és véglegesen határozzon a szekta-unio ügyében.

Az egyházmegyei presbitériumnak közgyűlés által magáévá tett határozata ezt a megegyezést ugyanis egy veszedelmes szektával való valóságos unionnak nevezi, kifogásolja, hogy az illetékes lelkész tudtával és hozzájárulásával külön is összejöhetnek lelki épülésre, a szentírással való foglalkozásra, közös imádságra és áhitatos éneklésre, végül az Úr szent vacsoráját együtt veszik ugyan a gyülekezettel, de kívánságukra az illetékes lelkész külön is kiszolgáltathatja ezt nekik. Végül sérelmezi azt, hogy így egy tömeges áttérési mozgalom fejlődik ki, holott minden egyes pünkösdista kellő oktatás és megfigyelés után beléphet egyházunkba. Kifogásolja végül, hogy ez a megegyezés csak a bányakerületre vonatkozik, már pedig a magyarhoni evangélikus egyházat nem lehet külön áttérési területekre szakítani. Legvégül sérelmezi, hogy ez a csoport azt a külön kiváltságot élvezné, hogy közvetlenül kérhetné a püspök atyai irányítását.

A felterjesztésnek már kiinduló pontja is téves. Nem az egész vallási csoport en blok befogadásáról van szó, hanem csoporthoz tartozók ama részének, akik az evangélikus egyházban akarnak elhelyezkedni, egyénenkénti áttéréséről. A tárgyalások egész menete világosan bizonyítja, hogy unioról egyáltalán nincsen szó, hanem olyan gyakorlati megoldásról, mely, egyházunk hitelveinek teljes sértetlensége mellett a betérő volt pünkösdistáknak lelki elhelyezkedését is biztosítani akarja. Mint ahogy minden egyes gyülekezet lelkésze eddig is felvehetett az egyházba minden pünkösdistát, ha meggyőződött arról, hogy egyházunk hitelveit elfogadja, úgy a bányakerület püspökének is kétségtelenül joga van ahhoz, hogy az egyházkerületében ilyen esetben egyöntetű eljárást hozzon létre, mégpedig egészen alkotmányosan, a lelkészekkel való megbeszélés alapján, ami mellett természetesen megmarad minden lelkésznek az a joga, hogy olyan áttérésre jelentkezőt, akinél nem győződik meg a szükséges magatartásról, elutasíthat. Határozati javaslatom a következő:

A kerület közgyűlés az arad-békési egyházmegye közgyűlési határozatának a volt pünkösdistákkal kötött bányakerületi megállapodás elleni tiltakozását elutasítja és a püspök eljárását helyesli.”

[Eredeti, géppel írott, aláírás nélküli másolat.]

³⁹ Az EOL-ban az Arad-Békési Egyházmegye közgyűléseinek jegyzőkönyvei közül 1936 és 1940 közöttiek hiányoznak, így a közgyűlés javaslata nem ismert.

8. Feljegyzés 38/1944 ikt. sz. a. a Pilisen történt eseményekről [Budapest, 1943.]⁴⁰

Pilisen 1943 jan 3.

Csendőrörs megjelent, imaóra közben Földesi Pálnak nyáregyházi utcai házában, mely hely az evang[élikus] egyház által 531 igaz. sz. a. bejelentve van erre a célra s az ott lévő 13 evang. férfit és nőt valamint az ott lévő bibliákat, ima és énekeskönyveket, padokat, imaasztalt stb. bevitték a Községházára. Ott 3 napon át j[egyző] könyveztek. Honéczy Pál pilisi lelkész közbelépett, igazolta őket, hogy evangélikusok és az egyház tudtával tartják összejöveteleiket. Ennek ellenére internálással fenyegetik őket. A szolgabíró (Enyedy Kálmán). Legnagyobb ellenségük Szilágyi Dezső főjegyző, aki azzal fenyegetődzik, hogy elveszi közellátási jegyeiket s dögöljenek éhen rakásra.

Pilisen 30-40 kötött van az áttérő pünkösdisták száma.

[Eredeti, kézzel írt, aláírás nélküli irat.]

9. Feljegyzés⁴¹ 39/1944 ikt. sz. a. a pünkösdiekkel folytatott megbeszélésről⁴²

Budapest, 1943. július 26.

1943 júli 26.

Pünkösdistákkal [sic!] megbeszélés.

Jelen: D. R. S.⁴³

K. Sz.⁴⁴

Honéczy Pál⁴⁵

⁴⁰ Mivel a pilisi eseményekről több tétel található az esperesi hivatal iktatókönyvében, viszont az iktatott iratok között csak ez található meg a levéltárban, így nem egyértelmű, hogy az irat az iktatókönyv melyik tétele. Kutatásaink alapján az irat az alábbi iktatókönyvi tételt takarhatja: EOL Budapesti Egyházmegye Iktatott iratok 18. doboz 1943. EOL Budapesti Egyházmegye 75. kötet – *Iktatókönyv 1943-1951*; *Budapesti Egyházmegye Esperesi iktató 1943. január 1. – 1951. december 31. – 71. o. 38. szám, február 18.:* a pilisi zaklatás tényfelvétele (lehet esetleg a 9. tétel a) pontja is, lévén ugyanarra vonatkozik; bár annak b) pontja az iktatókönyv 39. tétele).

⁴¹ A feljegyzés készítője Kemény Lajos lehetett.

⁴² EOL Budapesti Egyházmegye Iktatott iratok 18. doboz 1943.

⁴³ Dr. Raffay Sándor.

⁴⁴ Személyére nem találtunk közelebbi adatot.

⁴⁵ Honéczy Pál (1886-1996) pilisi evangélikus lelkész, korábban, 1936 és 1937 között a bányai kerületi Közép-Pest-vármegyei Evangélikus Egyházmegye esperese. Internet: <http://www.szombathely-lutheran.hu/egyhaztortenet/egy-hazkozseg.html> [2020.01.23]

Tomi József
Siroky István.

a., Pilisi ügy⁴⁶. Honéczy megígéri, hogy a főbíróval beszél és igazolja, hogy a megbüntetett pünkösdisták evangélikusok, illetve kettő református. Külön magán összejöveteleket ne tartsanak.

b.⁴⁷, A prófétaság ügye. Szabadkáról két prófétanő jelent meg. Ráczné⁴⁸ és u. n. Mancsi⁴⁹. Mint Kék Keresztes csoport⁵⁰ működtek

⁴⁶ Lásd a 8. számú dokumentumot.

⁴⁷ E tételhez lásd az alábbi iktatókönyvi tételt: EOL Budapesti Egyházmegye 75. kötet – *Iktatókönyv* 1943-1951; *Budapesti Egyházmegye Esperesi iktató* 1943. január 1. – 1951. december 31. – 71. o. 39. szám alatt; II. 18-i dátummal: *Pünkösdisták*. [sic!] A prófétasági mozgalom.

⁴⁸ A szabadkai prófétas mozgalmat 1943 elején Rácz Ferenc (1895-1971) indította el második feleségével, aki egyúttal „a próféta” is volt. („A legértelmeletlenebb és legelfogathatatlanabb az volt, hogy a gyülekezet vezetője vadházasságban élt próféta feleségével. (Ma ezt úgy mondanák választékosan, hogy összeköltöztek). Meg, hogy ezt a viszonyt a próféta feleség által 3-4 alkalommal hozott kijelentéssel legalizálták”. TFIRST, 2012. 18. o.) Rácznén kívül mások is kaptak, illetve tolmácsoltak prófétai kijelentéseket. A probléma nem kizárólag a pünkösdiakat érintette, és annyiban evangélikus ügy is volt, hogy a mozgalom valójában a szabadkai evangélikus lelkész tudtával és támogatásával működött. A mozgalom egy bűnvalláson és a prófétai kijelentésen alapuló karizmatikus lelkiségi irányzat volt, mely komoly lelki ébredéseket eredményezett ugyan, de sok gyülekezet közösségét fel is bolygatta és szétszakította. Bővebben lásd: RAJKI Zoltán: A pünkösdi mozgalom az 1940-es évek végén, Magyarországon. Az ún. Csorba-féle egység (1949-1950) In: *Egyháztörténeti Szemle* 9. évfolyam 4. szám 1. Siroki a mozgalom megjelenését korábbra teszi: „1942-ben, az akkor Magyarországhoz tartozó Szabadkán egy kis evangéliumi csoport tevékenysége hatotta át az országot”. SIROKY, 1999. A pünkösdi közösségre gyakorolt nagy befolyásáról így emlékszik BERNHARDT Gyula: „Háború előtt, amikor a bécsi döntés eredményeként 1940-ben a Vajdaságot is visszacsatolták Magyarországhoz, közvetlen kapcsolat létesülhetett az ottani városokkal. Közösségünknek nagyobb része [kiemelés a szerzőtől] jó lehetőséget látott a Szabadkáról elindult prófétás ébredésben. In. Bernhardt, *Vázlat*) 401. o.

⁴⁹ Mancsi nővér: Lakatos Mancsi; Zsuzsi nővér, akit Ráczné jobb kezének ismeretek. (Köszönetet mondok a szabadkai származású Arnold Ernőnek, ki segített az említett prófétanők beazonosításában, és fontos információkkal szolgált számomra a korabeli szabadkai gyülekezetekről is.)

⁵⁰ A Késkereszt Egyesületet 1877-ben Louis Lucien Rochat svájci református lelkész alapította. 1887-ben tizenkét ország csatlakozott hozzá és megalakult a Nemzetközi Kék Kereszt Szövetség. Magyarországon 1896-ban jött létre és a háború utáni évekig működött. Az egylet célja az volt, hogy az alkoholban szenvedő betegeknek a gyógyítását Isten igéje által végezzék. In: Zsinati levéltár fondjegyzéke. Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára

ott. Manci ez évben több ízben 2-3 napra megjelent Kiskőrösön, Kispesten. Rakai Viktória⁵¹, aki r. k. születésű Apátfalvára való. Többször megjelenik közöttük Mandrész⁵² (?) és Doenyovszky⁵³ (?) is, ezek a nyelveken szólnak⁵⁴ nem a gyülekezetben, hanem csak magánösszejöveteleken szerepelnek. Siroky ezt ébredésnek tartja, hatása legalább is annak mutatkozik.

Tomi: ez a mozgalom kettészakítja a gyülekezeteket⁵⁵. Sok hazugság, rágalom, személyeskedés, halottidézés is volt.⁵⁶

Murányi: A Kovács féle csoport egyházhi, mert a legnagyobb rész kiszakadt. Kézrátételes prófétai [??] is volt. Az új mozgalom teljesen eltér az ige[??] és alaptól.

30. fond Kékkereszt Egyesület iratai. Maga a szervezeti kötődés igencsak megtévesztő, ugyanis bár a szervezet valóban működött, az Egyesület neve alatt „működött” több kis gyülekezet is a kisegyházak betiltása alatti időben, így a délvidék visszacsatolása után a szabadkai pünkösdi gyülekezet is 1941 és 1945 között.

⁵¹ Személyére nem találtunk közelebbi adatot.

⁵² Személyére nem találtunk közelebbi adatot.

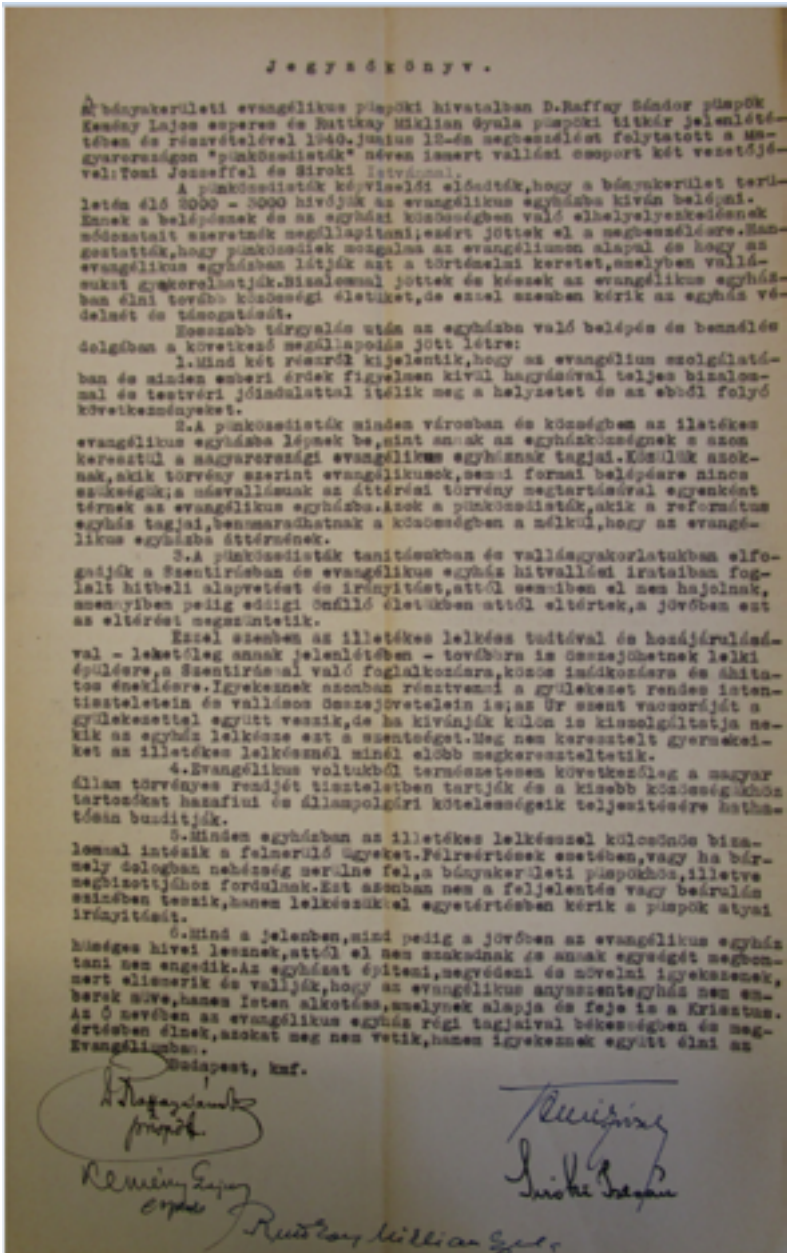
⁵³ Személyére nem találtunk közelebbi adatot, de a családnév helyesen: Drenyovszky, mely pontosítást ezúton is köszönök Korányi Andrásnak.

⁵⁴ Az 1Kor 14,2-ben szereplő ún. lelki ajándék, mely a karizmatikus egyházakban a Szentlélek keresztség jele. Átala a hívő megkerüli természetes értelmét és szelleme közvetlenül Istennel kommunikál.

⁵⁵ Tomi aggodalmát a püspök is osztotta, mert éves jelentésében még a befogadott pünkösdisták problémájára is kitért: „Raffay Sándor püspök betérjesztette hivatalos évi jelentését. [...] A főpásztor felpanaszolta, hogy az evangélikus vallásra tért pünkösdistákat hamis próféták bolygatják...” Negyedszázada püspök Raffay Sándor. *Új Magyarország* X. évf. 233. szám. 1943. október 15. 6. o.

⁵⁶ A mozgalom értékelése még a negyvenes évek végéig gondot jelentett a pünkösdi mozgalomnak, s ezen megbeszélés emlékeztetőben is egyértelműen látszó Siroki-Tomi ellentét a későbbiekben is megmaradt. Tomi az Evangéliumi Pünkösdi Közösség vezetőjeként ellenezte, Siroki az Evangéliumi Keresztények vezetőjeként támogatta és jelentős megújulásnak, ébredésnek tartotta a szabadkai mozgalmat. Lásd: SIROKY, 1999. „Azon a tavaszon [1945-ben] Siroki testvér felkereste Tomi testvért, hogy indítsák el a misszió munkát. Tomi testvér, aki Siroki testvértől eltérően egy újjal sem fogadta el a szabadkai mozgalmat, és annak tévedéseit, a missziói munka elindítását, ilyen veszedelmes fronthelyzet között teljes képtelenségnek tartotta és elfordult ettől a gyerekes ötlettől. [...] Ennek kapcsán az addig együtt lévő közösség kétfelé szakadt. A Szabadkai dolgokhoz még ezután is ragaszkodó 4500 tagot számláló Evangéliumi Keresztények közösségére, és a Szabadkai mozgalomtól, teljesen elzárkózó, Tomi József elnöklete alatt lévő Evangéliumi Pünkösdi Közösségre, melynek akkor 970 tagja volt.” In: BERNHARDT, *Vázlat* 401-402. o.

A kiskőrösi szakadár pünkösdistá csoport vezetője: Városi József.
A budapesti evangélikus egyházmege esperese Kemény Lajos
[Eredeti, kézzel írt, aláírás nélküli irat.]

EOL Budapesti Egyházmege Iktatott iratok 16. doboz 1940. -
143/1940. ikt. szám